

NY MUSIK

Helen Jahren,

oboe

Luciano Berio: Sequenza VII

Franco Donatoni: Etyd

Bruno Maderna: Aulodia per Lothar, för oboe d'amore

Edison Denisov: Solo

Heinz Holliger: Studie II

PAUS

Isang Yun: Piri

John Cage: Ryoanji, för oboe och slagverk
Humble Servant, slagverk

Onsdag 14 maj 1986 kl. 19.30
Konstmuseet, kulturhuset, Borås

De tre första tonsättarna i Helen Jahrens program är italienska och hör alla till samma generation, pionjärerna i efterkrigstidens avantgarde.

Luciano Berio (f.1925) arbetar ofta med olika typer av mångfaldsupplevelser i ett ständigt pågående "work in progress". Han för gärna in "hågkomst"-element genom att använda ett och samma material i ständigt ny klanglig dräkt i omfattande kompositionsserier, som Sequenza, Che-mins och Laborintus. Sequenza VII, komponerat 1969 för Heinz Holliger, ingår i en serie om tiotalet verk för olika soloinstrument, och är en av oboelitteraturens verkliga klassiker. Musiken kan beskrivas som finstiltta rytmiska utvecklingar och arabesker omkring en horisontal linje - en studie i klangfärgsnyanser på en ton (h'), vilken verket igenom också klingar i bakgrunden (i detta fall från en synt).

Franco Donatoni (f.1927) är en säregen och svärfångad modernistisk profil, som har en liknande bildningsgång som många av sina kolleger - namn som Bartók, Petrossi, Webern, Boulez och Cage nämns som inspirationskällor. Donatonis musik har ofta en lite sträv och torr yta, men inuti kryllar den - kaleidoskopisk, miniatyrisk, allusionsrik, förbiglimtande. Etyd (1971), också skriven för Holliger, byggs upp av korta växlande fraser av två olika karaktärer, den ena exakt noterad med rytmiskt-melodiska variationer över samma tonmaterial, den andra friare, med snabba ornament- och förslagsgrupper.

Bruno Maderna (1920-1973) - verksam i Darmstadt som tonsättare, dirigent och oförtröttlig introduktör av ny musik. Hans verk kännetecknas av lyricism och en utsökt, genomlyst och kraftfull klang, ofta med aleatoriska inslag - en fyllig och aningen söt bouquet. Aulodia per Lothar, från 1965 för oboisten Lothar Faber, pendlar mellan ett luftigt, lyriskt uttryck med subtila rytmiska skuggningar och elegant ornamentik, och ett mera koncentrerat expressivt. Aulodia är komponerat för oboe d'amore och gitarr ad libitum.

Edison Denisov (f.1929) är Sovjetunionens idag mest betydande modernist, och den ende, kan man tillägga, som vunnit fullt erkännande i väst. Framför allt är det hans kammarmusik - ofta präglad av en elegisk grundton - som spelas hos oss. Hit hör Solo (1971), även det skrivet för Holliger, som har karaktären av just elegisk fantasi, men

med gestiskt rörligare avsnitt, och med utnyttjande av flera av senare tids tekniska landvinningar som ackordspel, s.k. multiphonics.

Heinz Holliger (f.1939) är inte bara vår tids mest framträdande oboist, utan också en tonsättare av rang. För den som hörde hans boråskonsert för några år sedan, och framförandet av det egna "Cardiophonie", står minnet etsat av en nervig, hjärtskärande och gripande musik. Också Studie II (1981) som skrevs för oboetävlingen i Genève 1982 är musik på ett gungfly, tunnhudad och allvarlig: "Idag har jag ingen annan möjlighet än att komponera min egen osäkerhet inför utvecklingen - eller tiga." Hur tekniskt krävande stycket är förstår man av att inte ens tonsättaren själv lär vilja framföra det.

Isang Yun (f.1917) lever sedan mitten av 50-talet i Europa och har här gjort sig känd som den bredvid japanen Maki Ishi främste representanten för en stil som blandar östliga och västliga influenser. I Yuns fall möter vi ett egenartat konglomerat av hemlandet Koreas folkmusik och västerländska modernistiska uttrycksmedel. Ett typexempel på Yuns klangvärld hör vi i Piri från 1971, en komposition vars titel betyder "eld", men också är namnet på ett gammalt koreanskt rörbladsinstrument, alltså en släkting till vår oboe. Verket är tredelat, de båda första avsnitten är exakt noterade, men det sista anger tonhöjd och dynamik och lämnar åt interpreten att bestämma klangfärg och rytm.

John Cage (f.1912) framstår idag allt tydligare som en av århundradets mest betydelsefulla kulturpersonligheter. Alltid i främsta ledet - tidigare mött av hån och spe, idag av bock och bug. En av anledningarna till hans storhet är naturligtvis - precis som med Stravinsky - förmånen av ett långt liv. På samma sätt som denne har han genomgått flera faser och stilar, för att till slut nå fram till en avklarnad, alldeles självklar kvalitet, förresten inte olik den sene Bachs. Med Dieter Schnebels ord: "Cages senare verk är något av "Spätwerk", som en man skriver efter det att han egentligen har slutat komponera."

I anvisningarna till Ryoanji för solooboe och förinspelat band ad libitum (1983) uppmanas oboisten att spela så likt ljudhändelser i naturen som möjligt, snarare än som ljud i musik. Detta naturljudsintresse är betecknande för den sene Cage, som så lite som möjligt vill forma eller ställa sig ivägen för omvärldens och musikens egna ljud. Denna

avsiktslöshet, detta lyssnande förhållningssätt är, snarare än frånvaron av ljud, innebörden i Cages favoritbegrepp "silence". Under senare år har naturen också fått bidra med det klingande materialet: Child of Tree och Branches spelas på kontaktmikrofonförstärkta växtmaterial, t.ex. kaktusar, och Inlets för ljudet av eld och snäckskal som dels blåses, dels fylls med vatten och bringas att "gurgla". Bird Cage skall framföras där "folk är fria att röra sig och fåglar fria att flyga". I Variation VIII for no music or recordings anvisas att fönster och dörrar skall öppnas samt de maskiner som finns i byggnaden skall kopplas in via mikrofoner.

I en intervju nyligen sade Cage: "Jag skulle vilja berätta om min senaste erfarenhet av ljud, och som förvånade mig. Den gäller droner (=liggande enformiga ljud), som alltid finns hos oss inomhus, t.o.m. i konsertsalar (jo, det vet ju museibesökaren alltför väl). Jag har alltid tyckt att vi borde göra oss av med dem. --- Men vad som har hänt är att jag börjat tycka om dessa ljud, jag lyssnar nu faktiskt på dem med samma glädje som på trafik. --- Det var inte min avsikt att försöka tycka om dem. --- Och jag har en känsla av att det är ljuden som slutligen har nått fram till mig istället för tvärtom." På frågan om han kan tänka sig att skriva egen dronmusik svarar Cage: "Jag har ett nytt stycke som heter Ryoanji --- för slagverk, som för mig ser mindre ut som musik än något annat jag skrivit, --- det ligger nära dronen, men är egentligen inte en dron, utan metrisk musik för slagverk."

Ryoanji är en verkserie om solostycken för flöjt, oboe, sång och kontrabas, vilka kan framföras enskilt eller i olika kombinationer och med obligat "ackompanjemang" av slagverk eller en 20-mannaorkester. Musiken har sin utgångspunkt i stenträdgården i Kyoto med samma namn. Denna zenmunkarnas mest berömda skapelse består i en rektangulär yta med sammanlagt 15 stenar utplacerade i ett hav av krattad vit sand. Varje solostycke består av åtta tvåsidediga uppslag, vart och ett representerande en trädgård, och med 15-talet ljudhändelser - stenar - i varje, alla exakt angivna glissandi, som bestämts med hjälp av Cages slumporakel I Ching, Förvandlingarnas bok. Liksom i slagverksstämman, som representerar den krattade sanden, är inte tempo angivet. Slagverket spelas på minst två, men gärna fem-sex instrument av olika material. Ingen samord-

ning förekommer instrumenten emellan - vad bryr sig en sten om sand?

Som ofta hos Cage kan verkets upprinnelse spåras långt tillbaka. På 50-talet skrev han: "Det är rymd och tomhet som vid denna tidpunkt i historien slutligen är av så tvingande nödvändighet (inte ljuden som händer i den - eller deras förhållande)(inte stenarna - jag tänker på en japansk stenträdgård - eller deras förhållande, utan sandens tomhet, som behöver stenarna, varsomhelst i denna rymd, just för att vara tom)."

Cage som idag fördelar sin tid mellan musik, text- och bildkonst ("he is always busy and not-busy and both with the same intensity") har också gjort en serie teckningar och torrnälsgravyrer med Ryoanji som inspirationskälla. Några av dessa ställs nu tillsammans med ovan nämnda partitur och foton av stenträdgården i Kyoto ut på konstmuséet.

Det är Ny Musiks förhoppning att så småningom kunna ordna ett framförande av hela Ryoanji-serien.

Helen Jahren (f.1959) tog diplomexamen vid Malmö musikhögskola 1978, avlade solistexamen för Heinz Holliger i Freiburg 1980, samt tog solistdiplom i Bern 1983. 1981 vann hon Jeunesses Musicals oboetävling i Belgrad och blev 1984 uttagen till biennalen i Oslo.

Hon är den första svenska oboist som på allvar tagit itu med den nya musiken - det är välkommet, så är också hon.

